

královského paláce, jež mělo být vybudováno již za vlády Zikmunda Lucemburského.

Hutnictví kovů v podhradí Pražského hradu přibližují Jan Havrda a Jaroslav Podliska. Oba autoři navazují na svoji starší syntézu této problematiky z roku 2001, kterou rozšiřují o přehled nově prozkoumaných lokalit s evidovanými stopami železářství. Nedílnou součástí příspěvku tvoří vedle popisu jednotlivých pyrotechnologických situací také analýzy archeometalurgického odpadu (strusek), technologického vybavení železářských provozů (keramických výfučen – dyzen) a v neposlední řadě také ložiskové určení jednotlivých typů nalezené železné rudy.

Výše uvedený příspěvek lze v rámci sborníku následně komparovat s obdobně zaměřenými texty Rudolfa Procházky a Jiřího Merty. První z autorů mapuje železářské a navíc také hutnické provozy, vápenky a pekárny na území jihovýchodní části Brna. Kromě katalogu nově zaregistrovaných lokalit s evidovanými doklady zmíněných činností podává také dílčí přehled celkového vývoje této části moravské metropole v horizontu 12. a 13. století. Příspěvek J. Merty pojednává o dokladech změn železářské technologie na přelomu raného a vrcholného středověku v širším zázemí města, a to zejména v souvislosti s využíváním vodní síly a celkovým společenským tlakem na zvyšování produkce železa. Autor si všímá nejen existujících historických dokladů o prozovech hamrů, ale rovněž informací, které se týkají těžby železné rudy a výroby dřevěného uhlí.

Příspěvek Petra Hrubého a Petra Hejhala je co do počtu stran i šíří badatelského záběru nejrozsáhlejším textem sborníku. Hornické a úpravnické areály na Českomoravské vrchovině, jmenovitě Jihlava-Staré Hory, Česká Bělá a Cvilíněk u Černova, jsou v něm vyhodnoceny vskutku podrobně hned v několika rovinách. Na konkrétních nálezových situacích autoři postupně přibližují nejen jednotlivé fáze celého procesu těžby od počáteční prospekce přes exploataci, primární úpravu a zhutnění až k finální ražbě mince, ale také spektrum všech použitých výzkumných metod a provedených přírodovědných analýz. Podchycen je v textu konečně i související sídelně historický kontext, tj. vztah těžebních a zpracovatelských areálů k vesnickému osídlení a městským centrům na Vysocíně v horizontu 13. století.

Petr Juřina s Janem Zavřelem přibližují nález středověké vápenné pece z prostoru Náměstí Republiky na Novém Městě pražském. Odkrytá situace je zajímavá nejen po stránce technologické a provozní, ale rovněž svojí vazbou

na výstavbu hradebního pásma Starého Města pražského. Ke stejnému prostoru se váže i text Martina Vyšohlída, který přináší velmi podrobné a nesmírně zajímavé informace k unikátní zvonářské dílně z počátku 13. století.

Studie Pétera Szabó se zabývá formami středověkého a raně novověkého lesního hospodaření, zejména periodicitou tzv. obmytí (zmlazovacího cyklu), na jihomoravském panství Mikulov. Kombinuje výsledky terénního výzkumu s výpovědí dochovaných urbářů a přibližuje poněkud opomíjenou problematiku produkce stavebního a palivového dřeva. O ucelené zhodnocení archeologického výzkumu pozůstatků zemnice se vstupní šíjí z poloviny 13. století z náměstí Jana Žižky z Trocnova v Čáslavi a zde získaného souboru dřevěných artefaktů se pokouší Martin Tomášek s Jolanou Šanderovou. Ve dvou separátních příspěvcích se pak identickému výzkumu věnují také Věra Čulíková s Vlastou Jankovskou, které přinášejí informace o provedených analýzách rostlinných makrozbytků a pylů, na jejichž základě se následně pokoušejí o přibližnou rekonstrukci soudobé vegetační skladby.

Text sborníku FUMA VI lze označit za obsahově vyvážený a redakčně zvládnutý. Většina příspěvků zprostředkovává informace z doposud nepublikovaných výzkumů, a přináší tak minimálně základní informace o jejich průběhu a první badatelské závěry. V řadě případů jdou ale jednotliví autoři mnohem dál a rozkrývají často velmi složité souvislosti těžby, zpracování a využití pro středověk stěžejních surovin.

FILIP VELÍMSKÝ

Jiří MACHÁČEK, *The Rise of Medieval Towns and States in East Central Europe. Early Medieval Centres as Social and Economic Systems*, Brill, Leiden – Boston 2010 (= *East Central and Eastern Europe in the Middle Ages, 450–1450*, Vol. 10)

562 s., ISBN 978-90-04-18208-0

Kniha Jiřího Macháčka představuje anglickou verzi o tři roky dříve publikované monografie *Pohansko bei Břeclav. Ein frühmittelalterliches Zentrum als sozialwirtschaftliches System*, jejímž základem byla habilitační práce předložená na Masarykově univerzitě v Brně. Snad podle přání nakladatele autor změnil původní název, ovšem čtenář, který podle titulu očekává široce

založené dílo o vzniku raných států ve středověké Evropě, bude možná zklamán. K širším závěrům se autor dobral na základě zevrubné analýzy části významné velkomoravské lokality hradiště Břeclavi-Pohansko.

Práce se výrazně vymyká z běžného archeologického „zpracování“ lokality centrálního typu. Jako přesvědčený procesualista, ovlivněný kulturněantropologickými přístupy anglosaského stříhu, podal Jiří Macháček pomocí mohutného aparátu statistických metod, prostorových analýz GIS a teorie systémů zásadní výpověď o charakteru velkomoravské společnosti. Je třeba ovšem připomenout, že zásilhou dlouholetých odkryvů Macháčkova předchůdce Bořivoje Dostála disponuje Pohansko jedním výjimečným sociálním indikátorem – tzv. dvorcem, tedy ohrazeným sídelním areálem s obytnými stavbami, kostelem i hřbitovem s hroby elity, umístěným uvnitř hlavního opevnění. Pomocí statistického zpracování keramiky i tehdy jediného dendrodta (882 n. l.) vyčlenil v rámci velkomoravské epochy dvě fáze, z nichž v mladší byl areál pravděpodobně členěn do pravoúhlých struktur, interpretovaných jako vůli vládce uspořádané usedlosti především řemeslnického osídlení. Lokalitu, obklopenou rovněž záměrně zahuštěným zemědělským zázemím, interpretuje jako místo přerozdělování zdrojů ve prospěch příslušníků mojmírovského vládnoucího rodu a s ním spjaté velmožské vrstvy. Jeho tři hlavní funkce shrnuje pod pojmy *palatium* (sídlo vládce), *munitio* (zemská pevnost) a *emporium* (výrobně-obchodní středisko). Velkomoravský útvar pak nepovažuje za stát ve smyslu tradiční terminologie zejména marxistické historiografie, nýbrž za tzv. cyklické náčelnictví (*cyclical chiefdom* v pojetí Richarda Hodgese), kde vládce sice disponuje kontrolou nad zdroji, avšak celý systém je odkázán na příjmy ze závislých území i přímé vojenské agrese. Značně nestabilní vnitřní trh je slabě rozvinut a dominantní roli sehrává dálkový obchod plně organizovaný obdobně jako výroba v hlavních centrech (tzv. „trh Moravanů“). Důsledkem „nehotového“ společenského uspořádání pak byl spektakulární pád velkomoravského útvaru, mající zejména v jihomoravském prostoru, ústřední oblasti mojmírovské domény, ráz opravdového kolapsu. Určité analogie autor nachází v raných „královstvích“ Anglosasů a Skandinávů.

Macháčekův model byl již podroben dílčí kritice zejména archeology, zvláště pak pojem *emporium*, vztahovaný dosud běžně na přímořská obchodní centra s podstatně větším objemem dokladů směny, náleží importů apod. než

Pohansko, z historické pozice publikoval některé závažné námitky David Kalhous. Hlavním problémem Macháčkovy interpretace je použití jediného modelu a také absence komplexního vyrovnání se s diskusí o významu pojmů *gens*, *regnum*, *Herrschaft*, *raný stát* apod., jež zastávají např. historici publikující ve sbornících vydávaných okruhem badatelů kolem Waltera Pohla. Přesto je Macháčkovo pojetí hlavních rysů velkomoravské společnosti třeba brát jako vážný a v posledních desetiletích patrně nejvýznamnější vklad do této diskuse z pozice archeologa. Mimo jiné jde zatím o nejdůslednější rozhodnutí marxistickým pojetím středoevropského raného středověku, které zejména v archeologii stále dožívá.

Z hlediska náplně vykazuje novější anglická verze jen nevelké rozdíly, jak se lze snadno přesvědčit srovnáním obsahu; nebyla ani doplněna novější literatura. Nelze si ovšem nevšimnout absence materiálové přílohy (v německé verzi na CD ROM a tištěný popis struktury v příloze), tedy databázové zpracovaných nálezových situací i movitých nálezů ze zkoumané plochy zvané Lesní školka v rámci hradiště Břeclav-Pohansko v anglické verzi. Ta je nicméně vybavena jmenným rejstříkem, zahrnujícím také vybrané věcné pojmy.

RUDOLF PROCHÁZKA

Zdeňka SCHEJBALOVÁ, *Raně středověká řadová pohřebiště v západních Čechách*, Petr Mikota, Plzeň 2011

138 s., ISBN 978-80-87170-18-2

Raně středověké osídlení patří k těm méně probadaným obdobím regionu západních Čech. Zatímco nálezové soubory sídlištního charakteru díky archeologickým výzkumům i povrchovým sběrům pozvolna přibývají (byť informace o nich zůstávají většinou jen ve formě nálezových zpráv, častěji dokonce jen stručných hlášení), výzkum pohřebišť se prakticky zastavil téměř před čtvrt stoletím. Poslední důkladné zpracování raně středověkých nálezů předložila v roce 1990 Marie Doubová a její práce nebyla dosud překonána. O to větší zájem vzbudila diplomová práce Zdeňky Schejbalové, nyní vydaná ve formě monografie. Cílem autorky bylo důkladné zpracování hrobových nálezů z období raného středověku v oblasti dnešního Plzeňského kraje. Musím však předeslat, že naděje, se kterou jsem knihu otevíral, byla vystřídána nemalými rozpaky po jejím důkladném přečtení.